

ФОРМУВАННЯ ФОНДУ СПОЖИВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

***В.І. Літвінов, П.М. Кузьмович, ст. викладачі
Відокремлений підрозділ НУБіП України
«Бережанський агротехнічний інститут»***

Розглянуто механізм формування фонду споживання сільськогосподарських підприємств. Проаналізовано структуру фонду споживання та вплив його окремих складових на соціальне забезпечення працівників сільськогосподарських підприємств.

Підприємства агропромислового комплексу, фонд споживання, фонд оплати праці, продуктивність праці

Постановка проблеми. Незважаючи на значну кількість державних програм та наукових розробок агропромисловий комплекс України знаходиться у кризовому стані. На початку XXI ст. зберігається тенденція до спаду сільськогосподарського виробництва, нестійкості його функціонування, поглиблення негативних соціально-економічних процесів у розвитку сільських територій. Зокрема в деяких регіонах обсяги виробництва зменшились удвічі-втричі. Це проблеми гідної оплати праці в досить депресивній галузі зумовлює вирішення за рахунок посилення ефективності формування фонду споживання.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблемі оплати праці трудових ресурсів аграрної сфери значну увагу приділили у своїх працях О.А. Аврамчук [1], А.В. Калина [2], В.С. Дієсперов [3] та ін. Їхніми зусиллями створено міцний теоретико-методологічний фундамент цього напрямку, вирішено багато практичних аспектів. Проте потребує поглиблених досліджень проблема взаємозв'язку незадовільного формування фонду споживання та рівня оплати праці.

Метою дослідження є розгляд загальних принципів формування фонду споживання у сільськогосподарських підприємствах та опрацювання можливих шляхів їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан українського села та аграрного сектору економіки країни свідчить про наявність системної кризи, яка знаходить свій негативний прояв у наступному:

- низький рівень життя, безробіття, зниження народжуваності на селі, старіння сільського населення;
- переважна збитковість сільськогосподарського виробництва;
- катастрофічне зниження родючості ґрунтів і поширення процесів ерозії;
- структурний дисбаланс в експорті продукції сільського господарства в бік сировини;

- невідповідність сільськогосподарської продукції міжнародним стандартам якості та безпеки;
- незадовільний стан інвестиційної діяльності в аграрному секторі;
- обмеженість бюджетного фінансування села та аграрного виробництва;
- збільшення витрат на споживання невідновлюваних ресурсів і зниження конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств;
- невідповідність стану нормативно-правової бази завданням Уряду у сфері агропромислового комплексу.

Кризовий стан аграрної економіки України позначається на занепаді агропромислового комплексу, а це в свою чергу спричиняє негативні тенденції в розвитку трудових відносин у цій сфері. В Україні спостерігається відтік працівників агропромислового виробництва у промисловість, сільськогосподарське виробництво західноєвропейських країн (зокрема із західних областей), старіння працюючих тощо.

Першопричиною цього явища є незадовільний рівень оплати праці, оскільки керівництво не бачить потреби у плануванні фондів споживання власних підприємств. Головною умовою ефективного розвитку будь-якого сектору економіки є наявність висококваліфікованих трудових ресурсів. Через специфічність аграрної сфери формування фонду споживання без планування неможливе. Саме тому потрібен аналіз принципів і вихідних положень формування фонду споживання в Україні.

Перехід до ринкових відносин в Україні надзвичайно загострив проблему якісного формування ринку робочої сили. Її складність зумовлена передусім особливостями сільського господарства, а також неможливістю (із соціально-економічних та організаційно-фінансових причин) перманентної підтримки мобільної міграції трудових ресурсів, відносною стабільністю робочих місць і місць проживання (що практично означає їх єдність), відсутністю широких можливостей вибору і набуття нових, нетрадиційних видів діяльності та професій.

Механізація та автоматизація виробничих процесів у сільському господарстві жодним чином не зменшує ролі працівника. Навпаки, із ускладненням техніки та технології важливішою стає раціональна організація трудової діяльності окремих працівників, налагоджуються внутрішньогосподарські виробничі та економічні зв'язки між ними. Зробити це неможливо без формування системи мотивації до високопродуктивної праці на різних ланках створення кінцевої продукції підприємства, важливе місце в якій має посідати система оплати праці працівників.

Розвиток суспільства має позначатися на збільшенні заробітної плати і доходів, підвищенні соціальних гарантій. Останнім часом важливе значення набув фактор задоволення людиною результатами своєї праці та посилення нематеріальних складових винагороди. Все це є складовою фонду споживання. Однак ріст фонду споживання має об'єктивні кількісні межі, які визначаються рівнем рентабельності та доходності певних виробництв, галузей, підприємств. Крім того, необхідно досягти оптимальності фонду споживання і фонду нагромадження, щоб забезпечити не-

обхідний рівень оновлення основних фондів і підвищення рівня життя, реальних доходів та споживання населення.

З одного боку, матеріальне стимулювання працюючих може бути ефективним при обґрунтованому визначенні кінцевих результатів виробництва та формуванні фонду споживання відповідно до результатів господарської діяльності. Проте, з іншого боку – в більшості країн світу сільське господарство є депресивною галуззю економіки та потребує значного впливання фінансових ресурсів державою. Обсяг фонду споживання має покривати всі витрати на відновлення якостей трудових ресурсів та їх розвиток, підвищення кваліфікації. Саме тому важливим є аналіз основних напрямів використання фонду споживання сільськогосподарських підприємств в Україні та визначення депресивних моментів.

Основною й найбільшою складовою фонду споживання є фонд оплати праці, якому приділяють значну увагу українські вчені. Згідно із Законом України "Про оплату праці" заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому вимірі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану роботу.

Проте в Україні спостерігається криза неплатежів зарплати в аграрному секторі з багатьох причин:

- кризовий стан галузі в країні;
- зміна попиту та пропозиції на ринку товарів і послуг (на початку 90-х років через неконкурентоспроможність багатьох видів продукції на ринку переважали товари іноземного походження);
- іммобільність трудових ресурсів сільських регіонів;
- високий рівень безробіття в сільській місцевості;
- відсутність державних санкцій щодо підприємств, що не сплачують заробітну плату;
- високий рівень зношеності основних виробничих фондів, що призвело до збільшення розміру фонду нагромадження за рахунок фонду споживання.

Через сукупність цих причин в Україні головними кредиторами сільськогосподарських підприємств є власний персонал.

Іншою складовою частиною фонду споживання підприємств аграрного бізнесу є нарахування на заробітну плату працівників відповідно до чинного законодавства країни, а саме: відрахування на обов'язкове пенсійне страхування, соціальне страхування, фонд безробіття та інші фонди.

Невиплата заробітної плати власним працівникам позначилася на несплаті нарахувань у державні фонди, внаслідок чого утворилася відчужена заборгованість у сільськогосподарських підприємств перед державою.

Кошти фонду споживання сільськогосподарських підприємств, що направляються на виплату проміжних дивідендів акціонерам і вкладникам, дивіденди по привілейованих акціях, дивіденди по акціях трудового колективу та вкладень працівників у майно підприємства фактично були виплачені керівним працівникам. Розмір цих виплат визначається розміром чистого прибутку підприємства. Проте в Україні склалася така тенденція: при збитковості сільськогосподарських підприємств, заборгованості

перед працівниками і державою виплачували дивіденди особам, які безпосередньо впливали на економічні рішення суб'єкта господарювання. Таким чином, відбувалося фактичне розкрадання самого агропромислового комплексу та значної кількості кінцевої продукції.

Формування фонду споживання в сільськогосподарських підприємствах Бережанського району Тернопільської області

Показники	2009		2011		Відхилення	
	Сума, тис. грн	Частка фонду споживання, %	Сума, тис. грн	Частка фонду споживання, %	Сума, тис. грн	Частка фонду споживання, %
Витрати на оплату праці	777,8	46,72	995,7	57,64	217,9	10,92
Сплата коштів за майновими паями	27,8	1,67	30,4	1,76	2,6	0,09
Орендна плата власникам паїв	732,6	44,01	572,4	33,13	-160,2	-10,87
Відрахування на соціальні заходи	36,5	2,19	36,7	2,12	0,2	-0,07
Фіксований с.-г. податок	90,1	5,41	92,3	5,34	2,2	-0,07
Фонд споживання	1664,8	100	1727,5	100	62,7	-

Джерело: дані Головного управління статистики у Тернопільській області.

Також напрямом використання фонду споживання підприємства є передбачені контрактами додаткові виплати членам виконавчих органів підприємства, оплату наданих їм відповідно до контрактів пільг, оплату праці членів ради директорів, членів ревізійної групи та компенсація витрат, пов'язаних із виконанням ними своїх обов'язків. Найчастіше ці витрати покриваються за рахунок зарплати трудових ресурсів та державних відрахувань.

Постійно зростає заборгованість агропідприємств по додаткових виплатах працівникам з тимчасової втрати працездатності, заподіянні шкоди здоров'ю при виконанні ними своїх обов'язків, смерті (виплати спадкоємцям). Нині це відбувається за рахунок коштів держбюджету та інших державних служб.

Особливим напрямом використання фінансових ресурсів фонду споживання є витрати на соціальну сферу та соціальний розвиток сільської місцевості, а саме: проведення святкових, культурно-освітніх та оздоровчо-фізкультурних заходів, утримання дитячих садків, шкіл, літніх таборів; медичне обслуговування, страхування життя та здоров'я працівників, оплату путівок на відпочинок і лікування працівників агропідприємства, витрати на утримання санаторіїв і пансіонатів, проведення заходів щодо охорони здоров'я та організації відпочинку працівників; витрати на поліпшення умов праці на підприємстві та ін. В цьому напрямі використання коштів також передбачені витрати на забезпечення працівників житлом, утримання житлово-комунального господарства. Проте з набуттям Україною незалежності, реформуванням колгоспів і передачею землі у приват-

ну власність житлово-комунальне господарство, зони відпочинку також перетворилося на самостійний сектор. Припинилися виплати підприємств на утримання соціальних об'єктів.

При дослідженні процесу формування фонду споживання агропромислових підприємств в Україні виявлено відсутність практики створення резервного фонду на оплату праці. Він є своєрідним страхуванням від неврожаю та стихійного лиха наступних періодів і джерелом соціального розвитку. Відсутність резервного фонду підвищує ризикованість діяльності агропромислових підприємств, які великою мірою залежать від природно-економічних умов.

Отримання доходів лише наприкінці звітної періоду після реалізації продукції зумовлює необхідність створення резервного фонду підприємства, щоб гідно оплачувати працю трудових ресурсів, як виробничу, так і управлінську, протягом усього періоду діяльності підприємства. Саме у зв'язку з цим в Україні виникла проблема заборгованості з виплати коштів із фонду споживання. Основним кредитором агропромислового виробництва виступають саме трудові ресурси у вигляді недоотриманої заробітної плати, сума заборгованості формує до чверті обігових коштів агропідприємств в Україні. Причому в країні склалася тенденція, коли заробітну плату виплачують у натуральному вигляді – продукцією агропідприємства, що становить близько 15% загальної кількості продукції.

Невнормована практика планування та формування фонду споживання сільськогосподарського підприємства викривлює основне його призначення – забезпечення зацікавленості працівників в належному виконанні ними своїх обов'язків перед підприємством і реалізація прав трудових ресурсів на гарантії та пільги встановлені чинним законодавством.

У результаті сільськогосподарські підприємства отримали некваліфіковані трудові ресурси, незацікавлені у високій продуктивності праці через низьку мотивацію до ефективного господарювання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У сільськогосподарських підприємствах України майже не приділяється увага формуванню фондів споживання. Відсутність цього фонду спричинює кризу неплатежів заробітної плати у цій сфері. Через низький рівень оплати праці АПК втрачає провідних спеціалістів і перетворюється на сферу застосування некваліфікованої робочої сили. Впровадження наукового планування та механізму формування фонду споживання на підприємствах дасть змогу подолати проблему неплатежів, нестачі робочої сили та кризовий стан аграрної галузі.

Тому опрацювання ефективних механізмів формування фонду споживання підприємств агропромислового сектору потребує подальшого дослідження. На нашу думку, можливими шляхами поліпшення формування фонду споживання є:

- відновлення системи планування та прогнозування виробництва, що дозволить більш ефективно використовувати наявні фінансові ресурси та припинити практику невиплати зарплати робітників;

- реалізація державної програми пільгового оподаткування для сільськогосподарських підприємств, які фінансують соціальні заходи та здійснюють соціальне забезпечення власних трудових ресурсів;

- надання сільськогосподарським підприємствам пільгових кредитів для погашення заборгованості по заробітній платі; сприяння науковим розробкам у сфері агробізнесу, що гарантує стабільний розвиток сільського господарства.

Список літератури

1. Оплата праці в сільськогосподарському виробництві / О.А. Аврамчук, О.Д. Балан, В.В. Вітвіцький та ін. – К.: Центр «Агропромпраця», 2000. – 464 с.
2. Калина А.В. Организация и оплата труда в условиях рынка (аспект зффективности): учеб. пособие. – 4-е изд., стереотип. – К.: МАУП, 2003. – 312 с.
3. Дієсперов В.С. Сільськогосподарська праця в нових умовах / В.С. Дієсперов. – К.: ІАЕ УААН, 2000. – 186 с.
4. Дані державної служби статистики України: [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
5. Дані Мінагропродполітики України: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.

Рассмотрен механизм формирования фонда потребления сельскохозяйственных предприятий. Проанализированы структура фонда потребления и влияние его отдельных составляющих на социальное обеспечение работников сельскохозяйственных предприятий.

Предприятия агропромышленного комплекса, фонд потребления, фонд оплаты труда, производительность труда.

Consider the mechanism of fund consumption of agricultural enterprises. Analyzed structure of consumption and the impact of its separate components of social security of employees of agricultural enterprises.

Enterprises of agroindustrial complex, fund consumption, payroll, labor productivity.